

فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گومسار
سال دوازدهم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۷
صص ۲۱۹-۲۰۳

تبیین وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای ارتقاء آن

علی محمد مبصر آزاد^۱، خدابخش راهدار^۲

چکیده

این پژوهش با هدف تبیین وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای ارتقاء آن انجام شد. تحقیق حاضر به لحاظ روش گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش کلیه معلمان دوره متوسطه اول و دوم در منطقه ۱۵ شهر تهران به تعداد ۳۸۷۱ نفر تشکیل می‌دهند. حجم نمونه با توجه به جدول مورگان، ۳۵۰ نفر بود که به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش از طریق پرسشنامه استاندارد سرمایه اجتماعی «ناهایت و گوشال» (۱۹۹۸) که دارای ۲۴ گویه با ابعاد ساختاری، رابطه‌ای و شناختی است صورت گرفت. با استفاده از آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه سنجش سرمایه اجتماعی ۰/۸۹۴ برآورد شد. در این پژوهش از دو روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید. اطلاعات گردآوری شده جهت بررسی با روش آماری تی، تحلیل واریانس و آزمون فریدمن تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان داد وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی معلمان کمی بالاتر از متوسط قرار دارد؛ نتایج آزمون فریدمن نشان داد سرمایه ساختاری شرایط مطلوب‌تری در مقایسه با سرمایه‌های شناختی و رابطه‌ای در معلمان آموزش و پرورش دارد. علاوه بر این بین سطح سرمایه اجتماعی از نظر جنس، سن، تحصیلات و سابقه تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد.

کلید واژه‌ها: سرمایه اجتماعی، سرمایه ساختاری، سرمایه رابطه‌ای، سرمایه شناختی و آموزش و پرورش.

پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۵/۲۴

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۲/۱۰

^۱ - کارشناس ارشد مدیریت آموزشی و مدرس دانشگاه (نویسنده مسئول) ali_mobaser@yahoo.com

^۲ - دانش آموخته مدیریت استراتژیک ورزش، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران جنوب
khodabakhsh.rahdar@gmail.com

مقدمه

سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان ذخیره‌ای از حس اعتماد، همکاری و مشارکت در بین افراد یک گروه یا جامعه محسوب می‌شود که همانند یک نیروی ارتباطی مؤثر اجتماعی، اعضای یک گروه یا اجتماع را به هم متصل می‌کند و در عین حال نظیر یک مایع اجتماعی، مبادلات میان آنها را سریع، راحت و کم‌هزینه می‌نماید. مطالعات انجام شده پیرامون سرمایه‌ی اجتماعی نشان می‌دهد، سیستم‌ها یا گروه‌ها و جوامعی که از سرمایه اجتماعی بالایی برخوردار می‌باشند، نه تنها میزان تعهد و مسئولیت‌پذیری، انعطاف‌پذیری، مدیریت مناسب کنش جمعی در آن‌ها، در سطح بالایی قرار دارد (بولینو، ویلیام و جیمز^۱، ۲۰۰۲)، بلکه کاهش فقر و توسعه‌ی اقتصادی (پوتنام^۲، ۲۰۰۰)، تسهیل مبادله و هماهنگی فعالیت‌ها (شجاعی باغینی، ۱۳۸۷)، توسعه‌ی میزان مشارکت و تعلق اجتماعی، پیشرفت کاری و در نهایت تأمین کیفیت زندگی کاری (کلمن^۳، ۱۹۹۸، ازرایل، بایلیو و هر تلس^۴، ۲۰۰۰) از دیگر پیامدهای آن می‌باشد.

از دیدگاه اریکسون^۵ (۲۰۰۸) سرمایه اجتماعی به عنوان یک اهرم توفیق‌آفرین نقش بسیار مهم‌تری از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان و جامعه دارد و می‌تواند بستری مناسب را برای اثربخش بودن سازمان‌ها به وجود آورد. بانک جهانی سرمایه اجتماعی را پدیده‌ای می‌داند که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر روی کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی است و تجارب این سازمان نشان داده است که این پدیده تأثیر قابل توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد (مرادی، ۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی بر خلاف سایر سرمایه‌ها بصورت فیزیکی وجود ندارد، بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی است و از طرف دیگر، افزایش آن می‌تواند موجب پایین آمدن شدید سطح هزینه‌های اداره جامعه و نیز هزینه‌های عملیاتی سازمان‌ها گردد. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی بیانگر ذخیره اقتصادی مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی ما بین سرمایه انسانی است (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۵).

^۱. Bolino, William & James

^۲. Putnam

^۳. Coleman

^۴. Israe; Beaulieu & Hartless

^۵. Erickson

استون^۱ (۲۰۰۱) سرمایه اجتماعی را مفهومی چند بُعدی و متشکل از ابعاد و عناصر متعددی مانند شبکه‌ها، اعتماد و بده‌بستان می‌داند و با تأکید بر کیفیت روابط اجتماعی و ساختار این روابط معتقدند که سرمایه اجتماعی صرفاً مختص نوع خاصی از شبکه‌های اجتماعی نیست، بلکه در انواع شبکه‌هایی به شرح ذیل مشاهده می‌شود: شبکه‌های موجود در قلمرو غیررسمی مانند پیوندهای خویشاوندی و خانوادگی؛ شبکه‌های موجود در قلمرو تعمیم یافته^۲ مانند پیوند با افرادی که فرد آنها را به خودی خود نمی‌شناسد؛ شبکه‌های موجود در قلمرو نهادی^۳ مانند ارتباط فرد با نهادها.

بدین ترتیب بر اساس تعاریف فوق، سرمایه اجتماعی را می‌توان از دو منظر فردی (خُرد) و جمعی (کلان) بررسی کرد. سرمایه اجتماعی فردی بیانگر مجموعه‌ای از منابع می‌باشد که اعضای شبکه‌ی فردی از طریق برقراری رابطه با دیگران بدان دست می‌یابند و قابل تفکیک به دو بُعد شناختی و ساختاری می‌باشد. در توضیح این دو بعد می‌توان گفت که بر خلاف سرمایه اجتماعی ساختاری که بسیار محسوس و قابل لمس می‌باشد، سرمایه اجتماعی شناختی، مفهومی انتزاعی است که بیانگر ابعاد غیر ملموس، نگرش‌ها و هنجارهای رفتاری، ارزش‌ها، اعتماد و تعاملات می‌باشد (گروت و باستلار^۴، ۲۰۰۱). علاوه بر تقسیم‌بندی فوق از سرمایه‌ی اجتماعی فردی، فلپ^۵ (۲۰۰۲) نیز سرمایه‌ی اجتماعی را مشتمل بر سه بُعد بیان می‌دارد: حجم شبکه به معنای تعداد افراد موجود در شبکه؛ منابع موجود در شبکه؛ میزان دسترسی به منابع. بنابراین بر خلاف سرمایه‌ی اجتماعی فردی که افراد به آن به عنوان ابزاری جهت نیل به خواسته‌های خود نگاه می‌کنند، در سرمایه‌ی اجتماعی جمعی، سرمایه به عنوان امری تلقی می‌شود که به طور جمعی تولید می‌شود و کل جامعه از آن بهره‌مند می‌شوند.

تسای و گوشال در سال ۱۹۹۸ سرمایه اجتماعی را عامل توسعه سرمایه فکری در شرکت دانستند. لِنیا و وان بارن در سال ۱۹۹۹ و بوتی در سال ۲۰۰۰ سرمایه اجتماعی سازمانی را بازتاب ویژگی‌های روابط اجتماعی در سازمان و عامل مهم موفقیت فرآیندهای یادگیری سازمانی

1. Ston & Heuse

2. Generalized realm

3. Institutional realm

4. Grootaert & Bastelar

5. Flap

دانستند. به طور کلی، محققان نشان داده‌اند که سرمایه اجتماعی یک منبع با ارزش است، زیرا افراد هنگامی که یکدیگر را شناخته و درک نموده و به هم اعتماد داشته و با یکدیگر هویت یابند به صورت کارا تر و موثرتری با هم کار می‌کنند (میلر، ۲۰۱۱). اگر سرمایه انسانی آن چیزی باشد که انسان می‌داند (مجموع دانش، مهارت و تجارب) پس دسترسی به سرمایه اجتماعی، به کسانی که یک فرد می‌شناسد بستگی دارد؛ یعنی اندازه، کیفیت و تنوع شبکه‌های کسب و کار و شبکه‌های ارتباطی شخصی انسان در آن مؤثر است، اما فراتر از آن، سرمایه‌ی اجتماعی به کسانی که انسان نمی‌شناسد نیز بستگی دارد، البته اگر به طور غیر مستقیم و به وسیله شبکه‌ها با آنها در ارتباط باشند. (بیکر، ۱۳۸۲، صص ۱۵ و ۱۶).

سرمایه اجتماعی اصطلاحی است که کاربرد آن هر روز در حال افزایش است؛ اما این مفهوم دارای چارچوب و تعریف مشخصی نیست (زیهو^۱، ۲۰۰۲). علت اصلی تکثیر تعاریف سرمایه اجتماعی ناشی از این امر است که ماهیت این مفهوم به گونه‌ای است که در هر بستر اجتماعی و فرهنگی به شکلی خاص در می‌آید و دیگر اینکه، مفهوم بندی و عملیاتی کردن سرمایه اجتماعی امری بسیار پیچیده و مشکل است. به همین دلیل توافقی در مورد تعریف سرمایه اجتماعی وجود ندارد، و تعاریف خاص مورد تأیید هر پژوهشگری به ذهنیت و سطح کار پژوهشی او بستگی دارد.

ناهایت و گوشال (۱۹۹۸) سرمایه اجتماعی را مجموعه منابع بالفعل و بالقوه آورده شده، دسترس پذیر، و پدید آمده از شبکه‌ای از روابط تعریف کرده‌اند که فرد یا واحد اجتماعی کسب می‌کند. آن‌ها برای سرمایه اجتماعی، سه بعد در نظر گرفته‌اند (ناهایت و گوشال، ۱۹۹۸). الف) بعد ساختاری؛ ب) بعد ارتباطی؛ و ج) بعد شناختی. اقدام و عمل ابعاد مذکور که در متون به عنوان دانش در عمل^۲ تعریف شده است (وانگ و لائو، ۲۰۱۰، ص ۲). بعد شناختی^۳ سرمایه اجتماعی: منظور از بعد شناختی اشتراکات کارکنان در ارزشها، باورها و بطور کلی درک مشترک میان آنان است و شامل اشتراک فرهنگی، نتایج فرهنگی، شناخت فرهنگی و تنوع فرهنگی می‌باشد.

^۱ Zehu

^۲ Knowledge in action

^۳ Cognitive

بعد ساختاری^۱ سرمایه اجتماعی: منظور از بعد ساختاری، شبکه ارتباطات رسمی است که ناشی از ساختار رسمی سازمان است و شامل اندازه و ترکیب گروه، انسجام گروه، تعامل گروه و ارتباطات میان اعضاء است.

بعد رابطه‌ای^۲ سرمایه اجتماعی: منظور از بعد رابطه‌ای، روابط انسانی موجود در سازمان است که شامل اعتماد، هنجار، تعهدات و هویت است.

به رغم این که در خصوص مفهوم سرمایه اجتماعی تحقیقات بسیار زیادی انجام گرفته لیکن، پژوهش‌های محدودی راجع به این متغیر در محیط‌های آموزشی صورت گرفته است.

بخشده و همکاران (۱۳۹۳) به بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن شامل: اعتماد، بخشش و روحیه داوطلبی، تنوع در معاشرت‌ها و دوستی‌ها، توانایی برقراری ارتباط اجتماعی غیر رسمی و مشارکت در کارکنان ستاد پلیس راهور انتظامی استان مازندران پرداختند. این تحقیق نیز از نوع کاربردی و روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق را ۵۰ نفر از کارکنان ستاد پلیس راهور استان مازندران تشکیل داده‌اند که از آنان با استفاده از جدول مورگان ۴۵ نمونه به صورت تصادفی انتخاب شد. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسش‌نامه استاندارد بوده که داده‌های آن با استفاده از روش‌های آمار توصیفی جمع‌آوری و برای تقویت بررسی‌های توصیفی نیز به وسیله نرم افزار تجزیه و تحلیل آماری spss از آمار تحلیلی و استنباطی (ضریب همبستگی) استفاده شد. یافته‌های پژوهش بیان‌گر این است که سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن از امتیاز متوسط رو به بالا در سازمان برخوردارند که نشان دهنده وضعیت مطلوب سرمایه اجتماعی در سازمان است.

بخشی و غفاری (۱۳۹۱) به تبیین جامعه شناختی سرمایه اجتماعی پلیس پرداختند. سرمایه اجتماعی دارای ابعاد و مؤلفه‌هایی است که با بررسی مفهومی و نظری آن در این پژوهش بر مؤلفه‌های مشارکت و اعتماد اجتماعی به نهاد و کارگزاران پلیس تاکید شده و مورد سنجش کمی قرار گرفته‌اند. مفاهیم در چارچوب منطق فازی درجه بندی شده‌اند. بر حسب داده‌های موجود، میزان مشارکت اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، اندکی بالاتر از متوسط قابل ارزیابی است. گزاره‌های مشاهده‌ای دلالت بر آن دارند که میانگین اعتماد

¹ Structural

² Relational Dimensions

شهروندان تهرانی به پلیس ۵۱ / ۰ است. اکثریت پاسخگویان (۸/۴۳ درصد)، عضو مجموعه ای هستند که در نقطه گذار (۰/۵) اعتماد به پلیس، بر پایه نظام بر آورد انتظارات ارزشی قرار دارند. همبستگی رگرسیونی اعتماد به پلیس با ترکیب خطی شرایط علی؛ کارآمدی، پاسخگویی، شفافیت سازمانی و انسجام هنجاری برابر با ۸۵ / ۰ است. نسبتی از واریانس مجموعه اعتماد به پلیس که از طریق مشارکت نسبی مجموعه شرایط علی مذکور تبیین شده است ۷۲ / ۰ است. نتایج به دست آمده از تحقیق احمدی و فیض آبادی (۱۳۹۰) تحت عنوان ارتقاء سرمایه اجتماعی بر بهبود عملکرد سازمان، نمونه موردی: سازمان‌های ستادی شهرداری تهران نشان می‌دهد، اعتماد افراد با بهبود عملکرد رابطه مستقیم داشته و شبکه‌های رسمی با بهبود عملکرد رابطه غیر مستقیم دارد و هنجارهای عمل با بهبود عملکرد هیچ رابطه مستقیم یا غیر مستقیمی ندارد. میزان سرمایه اجتماعی و بهبود عملکرد افراد حد متوسط است و بین سرمایه اجتماعی و بهبود عملکرد افراد رابطه مستقیم وجود دارد.

غریبی و قلی زاده (۱۳۹۰) به بررسی نقش مؤلفه‌های هوش هیجانی در پیش بینی سرمایه اجتماعی پرداختند. هدف پژوهش پیش بینی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی دانشجویان بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی آنان بود. بدین منظور ۴۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی منطقه ۱۱ به روش نمونه گیری چند مرحله‌ای انتخاب شدند. ابزارهای اندازه گیری در این پژوهش، پرسش نامه هوش هیجانی سیبریاشرینگک و پرسش نامه سرمایه اجتماعی بود. نتایج تحلیل رگرسیون داده‌ها نشان داد که مؤلفه‌های هوش هیجانی (خودانگیزی، خودآگاهی، خودکنترلی، هوشیاری اجتماعی و مهارت اجتماعی) قادر به پیش بینی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد تعمیم یافته، مشارکت رسمی - مدنی، مشارکت مذهبی، هنجار معامله متقابل، پیوند دوستی - همسایگی، پیوند دوستی - خانوادگی و اعتماد نهادی) هستند. هوش هیجانی قادر است به طور معنادار، تغییرات سرمایه اجتماعی را پیش بینی کند. همچنین تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی، چهار مؤلفه مهارت اجتماعی، هشیاری اجتماعی، خودآگاهی و خودانگیزی قادرند مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی را به طور معنادار تبیین کنند. علاوه بر این، از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی، مؤلفه مهارت اجتماعی قادر است تغییرات سرمایه اجتماعی را در حالت کلی تبیین کند.

محمدی (۱۳۹۰) به بررسی رابطه بین هوش هیجانی کارکنان و سرمایه اجتماعی سازمان در اداره کل بیمه خدمات درمانی استان اصفهان پرداخت. روش تحقیق توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری کلیه کارکنان رسمی پیمانی و قراردادی اداره کل بیمه خدمات درمانی استان اصفهان با تعداد ۲۳۸ نفر بوده است که از بین آنها جامعه ۱۴۸ نفر نمونه به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردید تعیین رابطه هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی سازمان نزد کارکنان در این دوره کل تعیین رابطه ابعاد شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی و هوش هیجانی به عنوان اهداف اصلی تحقیق و تعیین سطح هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی سازمان نزد کارکنان تعیین رابطه بین عوامل دموگرافیک با متغیرهای مورد مطالعه و تعیین امکان پیش بینی سرمایه اجتماعی از طریق هوش هیجانی به عنوان اهداف فرعی مورد بررسی قرار گرفت ابزار بکار رفته در این تحقیق پرسشنامه قابلیت هوش هیجانی گلمن که پایایان ۰/۸۴. محاسبه شده است همچنین برای سنجش سرمایه اجتماعی محقق ساخته با استفاده از مدل استفاده شده که با پایایی ۰/۸۲ بوده است تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در دو سطح امار توصیفی و استنباطی صورت گرفت یافته‌های پژوهش نشان داد که بین هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی همبستگی ۰/۹۷ مثبت و معناداری مشاهده شده و بین ابعاد شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی و هوش هیجانی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد نتایج به دست آمده سطح هوش هیجانی می‌تواند بوسیله بعد شناختی و ساختاری سرمایه اجتماعی پیش بینی شود.

سوالات تحقیق

۱. وضعیت سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟
۲. وضعیت سرمایه ساختاری در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟
۳. وضعیت سرمایه رابطه‌ای در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟
۴. وضعیت سرمایه شناختی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟
۵. از نظر جنسیت، سطح سرمایه اجتماعی بین دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
۶. از نظر سن، سطح سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
۷. از نظر سنوات خدمت، سطح سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
۸. از نظر تحصیلات، سطح سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

روش تحقیق

این پژوهش به دنبال بررسی وضعیت موجود سرمایه اجتماعی است؛ لذا از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری اطلاعات از نوع تحقیقات کمی و غیر آزمایشی است؛ و از نظر نحوه اجرا توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش کلیه معلمان دوره متوسطه اول و دوم در منطقه ۱۵ شهر تهران به تعداد ۳۸۷۱ نفر تشکیل می‌دهند. حجم نمونه با توجه به جدول مورگان، ۳۵۰ نفر است که به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. پرسشنامه‌های تحقیق بین حجم نمونه توزیع شد و در نهایت ۳۱۴ پرسشنامه به محقق عودت داده شد و مبنای تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جمع آوری داده‌ها در این پژوهش از طریق پرسشنامه استاندارد سرمایه اجتماعی انجام گرفته است. پرسشنامه استاندارد سرمایه اجتماعی «ناهایت و گوشال» (۱۹۹۸) دارای ۲۴ گویه با ابعاد ساختاری، رابطه‌ای و شناختی می‌باشد که با طیف پنج‌گزینه‌ای، کاملاً مخالفم، مخالفم، بی‌نظر، موافقم و کاملاً موافقم مورد استفاده قرار گرفت. روایی محتوایی پرسش‌نامه مورد تأیید متخصصان علوم اجتماعی قرار گرفته است. پایایی پرسش‌نامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ، ۰/۸۰۶ برآورد گردید. برای تجزیه و تحلیل از روش‌های آماری توصیفی و آمار استنباطی (t تک نمونه‌ای و مستقل، تحلیل واریانس و آزمون فریدمن) استفاده شد.

یافته‌ها

بخش الف) آمار توصیفی

سن: در خصوص توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب متغیر سن یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که ۱۵/۱۸ درصد پاسخ دهندگان در سن بیست تا سی سالگی، ۵۴/۸۵ درصد در سن سی و یک تا چهل سالگی، ۲۴/۸۹ درصد در سن چهل و یک تا پنجاه سالگی و ۵/۰۸ درصد در سن بالای پنجاه سال قرار داشتند.

جدول ۱. توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب سن

متغیر سن	فراوانی	درصد
بیست تا سی سال	۴۶	۱۵/۱۸
سی و یک تا چهل سال	۱۸۵	۵۴/۸۵
چهل و یک تا پنجاه سال	۷۱	۲۴/۸۹
بالای پنجاه سال	۱۲	۵/۰۸
کل	۳۱۴	۱۰۰

جنسیت: در خصوص توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب متغیر جنسیت یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که ۹۲/۳ درصد پاسخ دهندگان را معلمان مرد و ۷/۷ درصد از پاسخ دهندگان را معلمان زن تشکیل می‌دهند.

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۲۹۰	۹۲/۳
زن	۲۴	۷/۷
کل	۳۱۴	۱۰۰

تحصیلات: در خصوص توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب تحصیلات یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که، ۷/۶۴ درصد دارای مدرک فوق دیپلم، ۵۰/۶۳ درصد دارای مدرک لیسانس و ۴۱/۷۳ درصد دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر بودند که حجم نمونه آماری تحقیق را تشکیل می‌دهند.

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب تحصیلات

متغیر تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی
فوق دیپلم	۲۴	۷/۶۴
لیسانس	۱۵۹	۵۰/۶۳
فوق لیسانس و بالاتر	۱۳۱	۴۱/۷۳
کل	۳۱۴	۱۰۰

سنوات خدمت: در خصوص توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب متغیر سنوات خدمت یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که کارکنان دارای سابقه خدمت ۱ تا ۵ سال، ۶ تا ۱۵ سال، ۱۶ تا ۲۵ سال، و بیشتر از ۲۵ سال هر کدام به ترتیب ۱۷/۲، ۴۳/۳، ۲۹، ۱۰/۵ درصد از حجم نمونه آماری را به خود اختصاص داده‌اند. همانطور که مشخص است افراد دارای سابقه خدمت ۶ تا ۱۵ سال بیشترین و افراد دارای سابقه خدمت بیشتر از ۲۵ سال کمترین سهم را از نمونه آماری به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر حسب سنوات خدمت

متغیر سنوات خدمت	فراوانی	درصد فراوانی
۱ تا ۵ سال	۵۴	۱۷/۲
۶ تا ۱۵ سال	۱۳۶	۴۳/۳
۱۶ تا ۲۵ سال	۹۱	۲۹
۲۵ سال و بالاتر	۳۳	۱۰/۵
کل	۳۱۴	۱۰۰

بخش ب) آمار استنباطی آزمون نرمال بودن داده‌ها

قبل از استفاده از آزمون‌های پارامتریک باید فرضیه نرمال بودن داده‌ها تأیید شوند. طبق آزمون کلموگروف - اسمیرنوف اگر فرضیه صفر مبنی بر اینکه داده‌ها از توزیع نرمال برخوردارند، تأیید شود، می‌توان برای ادامه تحلیل‌ها از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد، در غیر این صورت باید سراغ آزمون‌های ناپارامتریک رفت.

جدول ۵. بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای تحقیق به کمک آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیر	سرمایه اجتماعی
Z	۰,۵۶۷
سطح معنی‌داری	۰,۱۹۰

نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها در خصوص سرمایه اجتماعی بیانگر آن است که سطح معناداری برای توزیع نرمال بیشتر از ۰/۰۵ بوده ($P < 0/05$) بوده و بنابراین فرضیه صفر مبنی بر اینکه داده‌ها از توزیع نرمال برخوردارند، تأیید می‌گردد. بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان به پاسخ به سؤالات بر اساس مفروضات آزمون‌های پارامتریک می‌پردازیم.

سؤال ۱. وضعیت سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران از آزمون «t تک متغیره» استفاده گردید. بر این اساس با استفاده از آزمون تی تک متغیره به توصیف وضعیت موجود سرمایه اجتماعی پرداخته شده است که نتایج در جدول زیر آمده است.

جدول ۶. وضعیت موجود سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین مورد انتظار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	۳۱۴	۳/۱۸	۳	۲/۳۹	۳۱۳	۰/۰۱۵

نتایج حاصل از اجرای آزمون t در سطح اطمینان ۹۵٪ نشان می‌دهد، با توجه به t محاسبه شده ($t=2.39$) و سطح معنی‌داری بدست آمده ($sig=0.015$) وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی کمی بالاتر از حد متوسط قرار دارد.

سؤال ۲. وضعیت سرمایه ساختاری در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی وضعیت سرمایه ساختاری در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران از آزمون «t تک متغیره» استفاده گردید. بر این اساس با استفاده از آزمون تی تک متغیره به توصیف وضعیت موجود سرمایه ساختاری معلمان پرداخته شده است که نتایج در جدول زیر آمده است.

جدول ۷. وضعیت موجود سرمایه ساختاری در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران

متغیر	تعداد	میانگین	میانگین موردانتظار	انحراف معیار	خطای معیار	t	سطح معناداری
سرمایه ساختاری	۳۱۴	۳/۴۳	۳	۰/۴۹	۰/۰۲۸	۶/۵۱	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از اجرای آزمون t در سطح اطمینان ۹۵٪ نشان می‌دهد، با توجه به t محاسبه شده (($t=6.51$) و سطح معنی‌داری بدست آمده ($sig=0.000$) وضعیت متغیر سرمایه ساختاری معلمان آموزش و پرورش شهر تهران بالاتر از حد متوسط قرار دارد.

سؤال ۳. وضعیت سرمایه رابطه‌ای در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی وضعیت سرمایه رابطه‌ای در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران از آزمون «t تک متغیره» استفاده گردید. بر این اساس با استفاده از آزمون تی تک متغیره به توصیف وضعیت موجود سرمایه رابطه‌ای پرداخته شده است که نتایج در جدول زیر آمده است.

جدول ۸. وضعیت موجود سرمایه رابطه‌ای در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین مورد انتظار	t مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری
سرمایه رابطه‌ای	۳۱۴	۳/۰۲	۳	۱/۳۱	۳۱۳	۰/۰۴۵

نتایج حاصل از اجرای آزمون t در سطح اطمینان ۹۵٪ نشان می‌دهد، با توجه به t محاسبه شده (($t=1.31$) و سطح معنی‌داری بدست آمده ($sig=0.045$) وضعیت متغیر سرمایه رابطه‌ای در حد متوسط قرار دارد.

سؤال ۴. وضعیت سرمایه شناختی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران چگونه است؟

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی وضعیت سرمایه شناختی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران از آزمون «t تک متغیره» استفاده گردید. بر این اساس با استفاده از آزمون تی تک متغیره به توصیف وضعیت موجود سرمایه شناختی پرداخته شده است که نتایج در جدول زیر آمده است.

جدول ۹. وضعیت موجود سرمایه شناختی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین مورد انتظار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
سرمایه شناختی	۳۱۴	۳/۱۲	۳	۲/۸۱	۳۱۳	۰/۰۰۳

نتایج حاصل از اجرای آزمون t در سطح اطمینان ۰/۹۵ نشان می دهد، با توجه به t محاسبه شده ($t=3.12$ و سطح معنی داری بدست آمده $(sig=0.003)$) وضعیت متغیر سرمایه شناختی در حد متوسط قرار دارد.

جدول شماره ۱۰ و ۱۱ نتایج آزمون فریدمن و رتبه هر یک از سه بعد مهم سرمایه اجتماعی را نشان می دهد.

جدول ۱۰. نتایج آزمون فریدمن و سطح معنی داری

تعداد نمونه ها	نمره کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معنی داری
۳۱۴	۴۷/۸۴	۲	۰/۰۰۰

جدول ۱۱. رتبه هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی بر اساس آزمون فریدمن

ردیف	ابعاد	میانگین رتبه
۱	سرمایه ساختاری	۸/۴۶
۲	سرمایه شناختی	۶/۱۳
۳	سرمایه رابطه ای	۵/۴۵

نتایج آزمون فریدمن نشان داد سرمایه ساختاری شرایط مطلوب تری در مقایسه با سرمایه های شناختی و رابطه ای در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران داراست.

سؤال ۵. از نظر جنسیت، سطح سرمایه اجتماعی بین دو گروه تفاوت معنی داری وجود دارد؟

جدول ۱۲. مقایسه سطح سرمایه اجتماعی بر اساس جنسیت

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	درجه آزادی	t	سطح معنی داری
زن	۲۴	۳/۲۲	۷/۴۴۲	۳۱۲	-۰/۴۹۱	۰/۶۲۴
مرد	۲۹۰	۳/۱۷	۶/۳۱۵			

جدول شماره ۱۲، ارتباط بین متغیر جنسیت را با سطح سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد. نتایج آزمون t برای گروه‌های مستقل نشان می‌دهد که با توجه به بزرگ‌تر بودن سطح معنی‌داری (۰/۶۲۴) از سطح ۰/۰۵، تفاوت معنی‌داری در مورد سطح سرمایه اجتماعی از نظر جنسیت وجود ندارد هرچند که سرمایه اجتماعی معلمان زن از مردان در سطح ناچیزی بیشتر است.

سؤال ۶. از نظر سن، سطح سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

جدول ۱۳. تحلیل واریانس جهت بررسی سطح سرمایه اجتماعی بر اساس طبقه بندی سنی

سن	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین جمع مجذورات	F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۱۲۴/۰۲۲	۴	۴۱/۳۴۱	۰/۹۱۳	۰/۴۳۵
درون گروه‌ها	۱۶۱۱۸/۹۷۵	۳۰۹	۴۵/۲۷۸		

جدول شماره ۱۳ نتایج تحلیل واریانس یکراهه را در مورد سطح سرمایه اجتماعی بر اساس طبقه بندی سنی نشان می‌دهد. نتایج تحلیل واریانس نشان می‌دهد که با توجه به بزرگ‌تر بودن سطح معنی‌داری (۰/۴۳۵) از سطح ۰/۰۵، تفاوت معنی‌داری در مورد سطح سرمایه اجتماعی بر اساس سن وجود ندارد.

سؤال ۷. از نظر سنوات خدمت، سطح سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

جدول ۱۴. تحلیل واریانس جهت بررسی سطح سرمایه اجتماعی بر اساس سنوات خدمتی

سابقه	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین جمع مجذورات	F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۲۶۹/۵۰۹	۴	۶۷/۳۷۷	۱/۴۹۷	۰/۲۰۲
درون گروه‌ها	۱۵۹۷۳/۴۸۸	۳۰۹	۴۴/۹۹۶		

جدول شماره ۱۴، نتایج تحلیل واریانس یکراهه را در مورد بررسی سطح سرمایه اجتماعی بر اساس سنوات خدمتی نشان می‌دهد، نتایج تحلیل واریانس نشان می‌دهد که با توجه به بزرگ‌تر بودن سطح معنی‌داری (۰/۲۰۲) از سطح ۰/۰۵، تفاوت معنی‌داری در مورد سطح سرمایه اجتماعی از نظر سابقه وجود ندارد.

سؤال ۸. از نظر تحصیلات، سطح سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

جدول ۱۵. تحلیل واریانس جهت بررسی سطح سرمایه اجتماعی بر اساس تحصیلات

تحصیلات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین جمع مجذورات	F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۸۰/۰۳۷	۳	۲۶/۶۷۹	۰/۵۸۸	۰/۶۲۳
درون گروه‌ها	۱۶۱۶۲/۹۶	۳۱۳	۴۵/۴۰۲		

جدول شماره ۱۵ نتایج تحلیل واریانس یکراهه را در مورد سطح سرمایه اجتماعی بر اساس تحصیلات نشان می‌دهد. نتایج تحلیل واریانس نشان داده که با توجه به بزرگ‌تر بودن سطح معنی‌داری (۰/۶۲۳) از سطح ۰/۰۵، تفاوت معنی‌داری در مورد سطح سرمایه اجتماعی بر اساس تحصیلات وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه اهمیت روابط اجتماعی و موضوع سرمایه اجتماعی در سازمان بحث جدیدی است که در سال‌های اخیر رونق گرفته است و در جامعه‌شناسی و اقتصاد و به تازگی در مدیریت و سازمان به صورت گسترده مورد استفاده قرار گرفته است و در همین راستا وولکاک (۲۰۰۱) معتقد است که سرمایه اجتماعی به عنوان یک زبان تئوریک مشترک می‌تواند به عالمان سیاسی، جامعه‌شناسان، انسان‌شناسان و اقتصاددانان امکان کار با یکدیگر را در وضعیتی مفید اعطا کند.

سرمایه اجتماعی پیوندهای اجتماعی، جایگاه و ساز و کار مطلوبی را برای تبادل دانشی دقیق و سودمند در سازمان فراهم کرده و همچنین دانش سازمانی را ارتقا می‌دهد. در یک شبکه از روابط اجتماعی قوی، اعضا به مکرر با هم تعامل داشته و از فرصت کافی برای در میان نهادن ایده‌ها و افکار خود برخوردار هستند که این باعث انتقال اطلاعات در سطح بالا و ایجاد شرایط مساعد برای یادگیری خواهد شد (لی و لو، ۲۰۱۱، ص ۱۷۶۵). علاوه بر آن سازمان‌ها با سطح بالای سرمایه اجتماعی، توانایی مدیریت دانش بهتری دارند. به این ترتیب سرمایه اجتماعی می‌تواند منجر به مدیریت دانش و یادگیری مؤثرتر گردد و در نهایت عملکرد سازمان افزایش یابد (نصر اصفهانی، ۱۳۹۰).

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران از آزمون «t تک متغیره» استفاده گردید. نتایج حاصل از اجرای آزمون t در سطح اطمینان ۹۵٪ نشان می‌دهد، با توجه به t محاسبه شده (($t=2.39$) و سطح معنی‌داری بدست آمده ($\text{sig}=0.015$) وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی در حد متوسط قرار دارد. «سرمایه اجتماعی»، بستر مناسبی را برای بهره‌برداری و بهره‌وری نیروی انسانی در سازمان‌های مختلف فراهم می‌آورد. از سوی دیگر، بهره‌گیری از دیگر سرمایه‌های اجتماعی سازمان نیز در پرتو این سرمایه امکان‌پذیر است که همین نکته، اهمیت آن را در سازمان نشان می‌دهد. سرمایه اجتماعی، مجموعه‌ی هنجارهای موجود در نظام‌های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن

جامعه و پایین آمدن هزینه‌های ارتباطات می‌شود. نتایج تحقیق حاضر با سایر تحقیقات مطابقت دارد؛ به گونه‌ای که در اکثر این تحقیقات، سطح سرمایه اجتماعی متوسط به بالا ارزیابی شده است: (بخشنده و همکاران (۱۳۹۳)، بخشی و غفاری (۱۳۹۱) و احمدی و فیض آبادی (۱۳۹۰)).

نتایج آزمون فریدمن نیز نشان داد سرمایه ساختاری شرایط مطلوب‌تری در مقایسه با سرمایه‌های شناختی و رابطه‌ای در معلمان آموزش و پرورش شهر تهران دارد. در واقع همانطور که شبکه ارتباطات رسمی در آموزش و پرورش قوی ارزیابی شده است شبکه سرمایه انسانی شامل اعتماد، مشارکت و تعهدات مشترک، ضعیف ارزیابی شده که مستلزم توجه بیشتر مدیران آموزش و پرورش می‌باشد. علاوه بر این همان طور که در این پژوهش مشاهده شد، اعتماد از ارکان اصلی ارتقای سطح سرمایه اجتماعی است. به منظور افزایش اعتماد در بین معلمان و نیز بین معلمان و مدیران، باید به دو موضوع توجه کرد، اینکه اعتماد باید در همه جا احساس شود و اگر بی اعتمادی بر قسمتی از مرکز حاکم باشد، اعتماد کم اثر خواهد شد و دیگر آنکه، اعتماد باید از بالا به پایین جریان یابد. در همین راستا مدیران آموزش و پرورش باید در نظام ساختار ساسله مراتبی تجدید نظر کنند و نظام شبکه‌ای به منظور تسریع روند تبادل و تعامل افراد با مسئولیت‌ها و تخصص‌های متفاوت را گسترش دهند.

منابع

- احمدی، سید علی اکبر، فیض آبادی، حوریه (۱۳۹۰) بررسی ارتقاء سرمایه اجتماعی بر بهبود عملکرد سازمان، **نشریه مدیریت دولتی**، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، دوره سوم، شماره ۶، بهار و تابستان، تهران.
- الوانی، سید مهدی و شیروانی، علیرضا (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی، اصل محوری توسعه. **ماهنامه تدبیر**، شماره ۱۴۷، ص ۱۴۷.
- الوانی، سید مهدی. سید نقوی، میر علی (۱۳۸۱)، سرمایه اجتماعی، مفاهیم و نظریه‌ها، **فصلنامه مطالعات مدیریت**، شماره ۳۴ و ۳۳، تهران.
- امام جمعه زاده، سید جواد و همکاران، (۱۳۹۱) بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و مشارکت سیاسی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان، **پژوهش نامه علوم سیاسی**، سال هفتم، شماره چهارم.
- بخشنده، امید. بابانسیب، نیما. قاسمیان، داود. ذلیکانی، حسین (۱۳۹۳) بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن (مطالعه موردی: کارکنان ستاد پلیس راهور انتظامی استان مازندران)، **فصلنامه دانش انتظامی مازندران**، شماره ۱۷.
- بخشی قدیر. غفاری غلامرضا (۱۳۹۱)، تبیین جامعه شناختی سرمایه اجتماعی پلیس، فصلنامه علمی پژوهشی **مطالعات امنیت اجتماعی**، شماره: ۳۲.

- بیکر، واین (۱۳۸۲)، **مدیریت و سرمایه اجتماعی**، ترجمه سید مهدی الوانی و محمد رضا ربیعی مندجین، تهران: سازمان مدیریت صنعتی، چاپ اول
- جعفری، محمد. فلاحی، شاپور (۱۳۹۴)، بررسی عوامل درون سازمانی مؤثر بر ارتقای سرمایه اجتماعی پلیس آگاهی ویژه شرق استان تهران، فصلنامه علمی پژوهشی **مطالعات امنیت اجتماعی**، شماره ۴۴.
- فیضی؛ طاهره. عابدینی؛ سعید (۱۳۸۹)، بررسی رابطه هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی)، **پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار**، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۸-۴۳.
- غریبی، حسن؛ قلی زاده، زلیخا؛ (۱۳۹۰) نقش مؤلفه‌های هوش هیجانی در پیش‌بینی سرمایه اجتماعی، **اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی**، شماره ۲۵ و ۲۶، ص ۵۴-۲۹
- مرادی، نصرت (۱۳۸۸). **بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی کارکنان و رضایت شغلی آنان در سازمان جهاد کشاورزی استان خوزستان**، شهرستان اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی دانشگاه پیام نور واحد مرکز تهران.
- محمدی، محمد علی (۱۳۸۵)، **سرمایه اجتماعی و سنجش آن**، نشر دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
- Bar on R. (2011). **Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory (EQI)**. In: Bon R, Parker JDA, editors. Hand book of Emotional Intelligence. Sanfrancisco: Jossey-Bass.
- Grootaert, C., Van B. & Thierry (2002). "**Understanding and measuring social capital: A synthesis of finding and Recommendations from the social capital initiative**". Word Bank. Forum Series on the Role of Institutions in Promoting Growth.
- Hedlund, J., & Sternberg, R. J. (2000). **Too many intelligences? Integrating social, emotional, and practical intelligence**. In R. Bar-On, & J. Parker (Eds), *The Handbook of Emotional Intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace* (pp. 136-167). San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc.
- Israel, G. D.; Beaulieu, L. J & Hartless, G. (2001). The Influence of Family and Community Social Capital on Educational Achievement. **Rural Sociology**, Vol. 66, No. 1, PP: 43-68.
- linong, H(2009), **social capital and student achievement in Norwegian secondary school, learning and individual**. Paper for presentation at the conference of the Research Committee on Social Stratification (RC28) in Hong Kong.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, P. (2008). Emotional intelligence: New ability or eclectic traits. **American Psychologist**, 63(6), 503-517.
- Miler. Peter. (2011), Community-based Education and Social Capital in Urban After-School Program, **Education and Urban Society** 44(1) 35-60
- Nahapit, J. & Ghoshal, S. (1998). "Social capital, Intellectual capital, and organizational Advantage". **Academy of Management Review**, 23(2), pp. 242-261.

- Stone, W. (2001). Measuring Social Capital, Toward a Theoretically Informed Measuring Framework for Researching Social Capital in Family and Community Life. **Australian Institute of Family Studies**, Research Paper, No. 24.
- Zehu, y. (2002), "Measuring the Social Capital of Laid-off Chinses Workers", **Current Sociality**, Vol.50, pp.555-5710
- Wong, C.S., & Law, K.S. (2010). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. **The Leadership Quarterly**, 13(2003), pp, 243-274